

Bennfentesen – kívülről

A Philharmonia Hungaricáról, elsőkézből

Az 1956 után magyar emigráns muzsikusokból alakult Philharmonia Hungaricának 1960 óta ad otthont a százezer lakosú német kisváros, Marl. Abban az évben csatlakozott a zenekarhoz brácsásként Kuster András, aki a közelmúltig tagja volt az együttesnek.

A kapcsolatot továbbra is őrzi: túl azon, hogy az együttes történetének egyszemélyes mindentudója, a zenekar archívumát vezeti, ahol évenként kötetet állít össze a PH életvélművészetével foglalkozó újságcikkekből. A dokumentumok sorában helyet kap a Spiegel hetilap szenzációhajhászó cikke is, amelyet – kivonatolva – a magyar újságok és folyóiratok közül többen átvettek. Rólunk sokáig szinte semmit sem tudott a magyar zenebarát – majd a Doráti Antal vezényelte Haydn-szimfóniák összkiadás-felvételével a legjobb véleményt vívta ki magának a németországi magyar zenekar. Az elmúlt évtizedben többször megfordultak Budapest hangversenytermeiben, így szinte személyes ismerősként tarthatjuk számon. És mégis, alig tudunk róla valamit. E hiányt pótlandó, kértünk interjút a Budapestre látogató Kuster Andrástól.

F.K.: Hol tart most a Philharmonia Hungarica (PH)?

K.A.: Viszonylag nyugvó álláspontra helyezkedett úgy művészileg, mint bürokratikus szempontból. Az utóbbi kb. 12-15 év roppant veszelyes volt: a management problémáiból adódóan (mert egymást követték olyan gazdasági vezetők, akik nem voltak teljesen megfelelőek a posztjukra), a zenekar tevékenysége leszűkült. Azt mondhatjuk, majdhogynem „álló zenekarrá” vált. Ráadásul az elmúlt másfél évben meginduló takarékosági folyamat is leállásokat idézett elő, néha koncertmentes heteket.

F.K.: Ahhoz, hogy megértsük az „álló zenekar” szituációt, ismerni kell mozgalmas múltját.

K.A.: Visszatekintve, majdnem minden turnén részt vettem. Talán az első tíz év jelentette a zenekar számára a legnagyobb igénybevételt, utazások és koncertek szempontjából egyaránt. Erre az időszakra esnek a nagy amerikai szereplések is. Meg kell említenem az akkori művészeti vezető nevét: a pár hónapja hirtelen elhunyt görög származású bécsi karmester, Miltiades Caridis kiegyenlített munkatípust honosított meg nálunk. Roppant fontos a zenekar igénybevételével kapcsolatban, hogy mennyire lesz „lestrapálva”. Ezek a régi utazások manapság már nem jönnek vissza...

1970 után kezdődött a lemezfelvételek kora. Legnagyobb hatása a három évig tartó Haydn-sorozatnak volt: mindenki észrevette, mennyire fejlődően hatott a zenekarra az a koncentrált munka, amit Doráti megkövetelt. Ekkoriban kitüntetések, elismerések követték

egymást. Mint akkori szakszervezeti vezető, magam is jelen voltam, amikor a londoni DECCA hamburgi képviselője 1975-ben átadta az egymillió eladott példányt jelentő aranylemezt. Mint Doráti Antal életrajzi regényében is olvasható, a második millió példányszámot megőrkítő második aranylemezt 1979. november 19-én kapta kézhez a karmester. Bizony, alig tudtuk elhinni, hogy eljutottunk idáig. Az egyetlen, amit nem kaptunk meg, az a Grammy volt. Folytatódott a siker-széria: 1979-ben a német hanglemez nagydíjat érdemelte ki az operett-világban a Boskowskyval készített felvételünk. Kilendült egy másik irányba is a zenekar, ez volt a Deep Purple. Sokmindent említhetnék még, zongoraverse-

1998. február 15-én adták át rendeltetésének Marlban a művészetek új, állandó otthonát, a Menuhin-házat. Ebben az épületben kapott helyet a Philharmonia Hungarica irodája is. Ebben az épületben van a művészeti vezető állandó lakása, továbbá tíz lehetőség arra, hogy diák vagy újonnan belépő zenekari tag ott lakhasson egy ideig. E lehetőségekkel Marl ismételten a zenekar mellett voksolt, amely immár 38. éve működik ott, s teszi ismertté-híressé világszerte.

nyeket Károlyi Mihállyal, többször vezényelte a PH-t Kertész István, a fiatalok közül Christoph von Dohnányi. A mai nappal elértük kb. a 360-as számot, persze ebben bennefoglaltatnak az ismételt kiadások is. Köln, Essen, Bonn, Düsseldorf: operajátzásunk színhelyei, nagyjából 1990-ig. Az utóbbi években kiestünk az operai munkából, ennek okát sajnos nem tudom. A PH munkájának harmadik nagy komplexuma a rádiós munka. Kölnben a WDR-nél számos stúdiófelvételt készítettünk, eljátszottuk sok kortárs komponista művét is.

F.K.: Abból a beszélgetésből, amit J. Győri László a Muzsika hasábjain tett közzé, megtudtuk: egy időben éltek azzal a kompromisszumos megoldással, hogy a Philharmonia Hungarica név alá odaírták, hogy „a Német Szövetségi Köztársaságban”. Így hívták fel a figyelmet arra, hogy melyik ország adott ott-

hont az együttesnek. Hogyan alakult azóta a helyzet; magyar-e a Philharmonia Hungarica?

K.A.: Olyannyira, hogy 60 %-a magyar anyanyelvű. Ők, függetlenül állampolgárságuktól, értenek és beszélnek magyarul. Természetes folyamat, hogy az első generáció már kilépett, de a későbbi zenekari tagok – ebben bizonyos vagyok – örökölték, átvették a régi „Hungaricás” légkört. Minden fiatalság más. Minden szülő tudja, hogy mennyire mások a mai gyerekek, mint amikor még ők voltak gyerekek. Ez a jelenség itt is megfigyelhető.

F.K.: Hogyan kerülnek új tagok az együttesbe?

K.A.: A jelentkező új zenészeket éppen olyan folyamat alapján vesszük fel, mint mások. Megkapják a próbajáték anyagát, azt kell egy bizonyos idő után eljátszani a zenekar tagjai előtt. Először ismeretlenül, függöny mögött játszanak, aztán a zenekari állásokat „nyilvánosan” szólatatják meg. A legjobb kapja meg az állást. Egyébként próbajátéokra akkor kerül sor, amikor üresedés van. Néha előfordul, hogy nem azonnal töltjük be az állást, hanem hívunk egy főiskolást, aki szeretne zenekari gyakorlatot szerezni. Mivel ő nem kap teljes fizetést, ez a megoldás előnyös a zenekar szempontjából is. Az életkor most átlag 30 és 35 év között van, s a takarékoság miatt a létszám is csökkent. Most kb. 84-en vannak, míg az eredeti létszám 95 volt.

F.K.: A Haydn-korszak Doráti Antal nevével fémjelvezhető. Utána kik álltak az együttes élén, művészeti vezetőként és hogyan kerültek a PH-hoz a vendégkarmesterek?

K.A.: A bécsi időszakhoz hozzátartozik Kubelik neve, majd Heinrich Hollreiser és Swarowsky nevét említeném. Az első időszak után Rozsnyai Zoltán nem kísérte tovább a zenekart Németországba, ő Amerikába költözött. Őt legközelebb csak 1981-ben láttuk viszont, egy lemezfelvétel készítésekor. A későbbi karmesterek közé tartozik Reinhard Peters művészeti vezető, utódaiként Uri Segal, s a legvégén Gilbert Varga, aki Varga Tibor professzor fia. A karmesterek vendégjárása a management-től függ, kinek milyen kapcsolatai vannak. És emellett pénz-kérdés is, mert például Soltit szeretnénk volna megnyerni mindenképp, de őt annakidején nem lehetett megfizetni. Fontos, hogy nívós dirigensekkel dolgozhassunk – de nem kevésbé fontos, hogy valamely karmester milyen további kapcsolatokat és üzleteket hozhat. Ilyen szempontból kiegyenlítettnek mondhatóak még a 70-es és 80-as évek is. Karmestereink zöme európai, bár az utóbbi időben volt néhány amerikai is. Amióta Budapesten is szerepeltünk, lehetőség nyílt a magyar kapcsolatok kibővítésére, azóta magyar karmestereket is vendégül láttunk.

F.K.: Hogy kerül az együtteshez a menedzser?

K.A.: Kiválasztásuk nem tartozik a zenekar feladatai közé. A PH-nak van egy felső szerve a bonni kormánynál, amely politikailag is képviseli a zenekart és nagy szerepet játszik a pénzszerzésben is. Fontos, hogy a zenekar élére olyan organizátor kerüljön, aki jó kapcsolatokkal rendelkezik világszerte. Az utóbbi mintegy tíz évben, véleményem szerint a rossz management-nek „köszönhető”, hogy a zenekar bizonyos fokig elvesztette külföldi koncertterületét (azelőtt, a 70-es években minden évben turnézott külföldön a zenekar, Spanyolországban vagy Olaszországban), ráadásul Németországban is keveset szerepelt az utolsó években. Véleményem szerint a tevékenységi terület leszűkülését nem a zenekar művészi kvalitásának a csökkenésével kell magyarázni. Miután a takarékoság évei következtek, komoly összeggel csökkent a szubvenció, a kisváros környékén alakítottunk ki területi aktivitást. Ebben a nehéz helyzetben új, életrevaló gondolatok, tervek is születtek. Létrehoztak többek között egy nyári koncertfesztivált, s a nyári szabadtéri esteken túl koncertteremnek újonnan átalakított épületekben is fellép a zenekar. Felújították a megszüntetett bányarészelek épületeit, akusztikáról nemigen beszélhetünk, de nem rosszabb némely színháznál. itt is szép nyári estéket lehetett szervezni...

F.K.: Nézzük a fenntartás kérdéseit!

K.A.: A PH: Staatsorchester, tehát a Német Szövetség kormánya tartja fenn. Most a bonni kormány adja a szubvenció 80%-át, egy bizonyos részt ad a szwáfíliai kormány Düsseldorfból, s maga a kisváros, Marl is kb. 700.000.-DM-t ad hozzá, tehát 10-12%-ot, ami nem kis összeg. Ez a helyzet most egészen 2001-ig, akkor nagy probléma elé nézünk. A PH fennállásának alapja a menekült-státusz volt. Amikor a német kormány letelepedési lehetőséget kínált a zenekarnak Marlban, tudni lehetett, hogy a genfi egyezmény szellemében jár el. Gyakorlatilag az első generáció megkapta a lehetőséget, hogy megéljen, otthont teremtsen, családot alapítson, stb. Igenám, de azóta nagyot lendült a történelem kereke, amikor a magyarok „szétvágta a drótokat”. A belügyminisztérium szerint megszünt a szubvencionálás alapja, mert Magyarországról nem érkeznek többé menekült-muzsikások. E megfontolás alapján a bonni kormány megszüntetheti a szubvenciót. Azt az állítást, miszerint nincs jogalap a menekültkénti támogatásra, 1995-ben hallottuk először. Rögtön megindult egy akció, hogy hogyan lehetne másképp értelmezni ezt a helyzetet, merthogy a zenekarból már majdnem mindenki német állampolgár. Ráadásul általános probléma a német kulturális élet egészének anyagi finanszírozása. Az egyesülés óta újabb gondok vannak, a kulturális élet valamennyi területén erőteljes takarékoság figyelhető meg. Sok a zenekar. A Ruhr-vidéken, ahol a PH is működik, 22-23

nagyzenekar létezik (80-100 fős létszámmal), több mint hat opera – nem véletlen, hogy ismét jelentkezett az a törekvés, hogy összevonjanak 3-4 zenekart, megtakarítandó bizonyos tetejes összeget. Ilyen gondolatok régebben, akár 20 évvel ezelőtt is felmerültek, a PH-val kapcsolatban is. Igenám, de a legtöbb város ragaszkodik saját zenekarához.

F.K.: Ilyen körülmények között nagyon negatív hatású egy-egy hatásvadász botránykrónika.

K.A.: A Spiegel-beli cikket abszolút el lehet ítélni. Ráadásul olyasmiket közölt, amik a német törvény által védett személyes aktákból származnak. Amögött állt valószínűleg az is, hogy egy bizonyos réteg jobbnak tartaná, ha a PH megszűnne.

F.K.: Megnevezné konkrétan?

K.A.: Nem szükséges, mert a Spiegel maga is szenzációhajhászal foglalkozik többnyire. Szándékával ellentétes hatást ért el jöllehet Marl kisváros, nem tudja eltartani a zenekart, viszont aktivizálódott egy szűk réteg. Van a zenekarnak úgynevezett „Baráti Köre”, és van egy egyesület, amely csak az anyagiakkal törődik, a privatizációval. A szükség mindig arra inspirál, hogy gyerünk, csináljunk valamit. Van egy bankár-réteg, aki szponzorokat próbál keresni, és számos jótékonyági koncertet is ad a zenekar. A koncert-publikumból kialakult a pártoló tagok köre, akik pártoló gyűléseket rendeznek. Olyan iniciativa, rezonancia van a város részéről, ami korábban nem volt.

F.K.: Felmérhető-e, milyen a PH rangja a németországi zenekari élet egészében?

K.A.: Csak azt tudom mondani, hogy a nyugatnémet zenekarok között a 44. sorszámban áll – de ez összefügg a létszámmal, s a zeneszek anyagi dotációjával is. Egyébként Németországban, a keletnémetekkel együtt kb. 140-145 zenekar működik. A zenekar nem „Weltspitze” – ezt akkor is hangoztatták, amikor a Haydn-szimfóniák „csúcsteljesítményét” mutattak fel.

F.K.: Véleménye szerint képes lenne-e a mai PH is hasonló csúcsteljesítményekre?

K.A.: Lenne erre lehetőség, ha megfelelő feladatok elé állítanák az együttest. Nehéz és szép feladatokat kellene kapnia, olyanokat, amikkel érdemes megbirkózni.

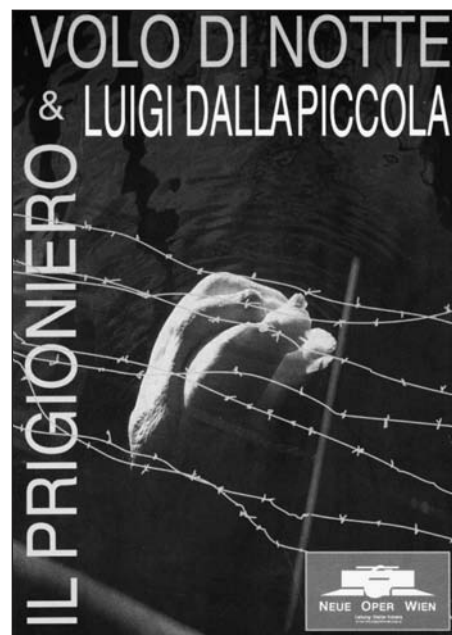
F.K.: Mi hiányzik a zenekarnak?

K.A.: Olyan helyeken kellene koncertezni, ahol a legjobb zenekarok is fellépnek. Mindenki arra törekszik valójában, hiszen az értékes meghívások már önmagukban is felértékelést jelentenek. Gondolok itt olyan helyekre, mint a Carnegie Hall, az Edwin Fischer Hall, a Konzertverein Bécsben, a Londoni Festival Hall. Szükség lenne arra, hogy komoly kritikások értékeljék a zenekar tudását és teljesítményét, ne pedig csak szóvirágok tömegével lássák el. Valójában a zenekar léte függ attól, hogy az új generáció olyasmit tudjon produkálni, ami eddig még nem történt.

Fittler Katalin

A Szombathelyi Szimfonikus Zenekarral, Bécsben

Luigi Dallapiccola (1904-1975) humanista művészetét két egyfelvonásosa képviselte 1998 áprilisában Bécsben. A Képzőművészeti Akadémia műteremháza (Semper Depot) adott otthont „A fogoly”-nak és az „Éjszakai repülés”-nek. A Neue Oper Wien énekeseihez (szólistákhoz és kórusokhoz) a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar társult, folytatva a korábbi eredményes együttműködést.

A rendező, Ches Themann-Ulrich ideálisnak minősíti elképzelései realizálásához a helyszínt, amely egyszerre „mindent tud”, amelynek „mindene van” és ami ugyanakkor „semmi különös”.

A hosszú-keskeny téglalap alakú helyiség egyik fele szolgál játéktérül és nézőtérnek, a másik (a nézőktől jobbra lévő, részben lehatárolt) területen kapott helyet a zenekar. A hagyományos-szokásos hangzáshoz képest furcsa ez a mesterséges sztereóítás, bár csakhamar megfeledeztünk erről, olyannyira lebilincselő az énekesek színpadi teljesítménye.

A hangszerek szempontjából aligha dicséretesek ezek a körülmények; nemcsak arról van szó, hogy nem látják a színpadi történéseket (zenekari árokból se lenne módjuk a mű-egész figyelemmel kísérésére) – de ily módon indokolatlanul szorulnak háttérbe. Aligha érezhetnek kontaktust énekes-szólistával vagy -együttessel, feladatuk tennivalóvá silányul, hiszen aligha érezhetik részvételük személyességének fontosságát. Az énekesek kvalitásának ismeretében talán nem túlzás azt állítani, hogy az élő-zenekar játékát tökéletesen tudná helyettesíteni korábban elkészített (korlátlan számban lejátszható) hangfelvétel is. Ez pedig aligha lenne cél, hiszen úgy Dallapiccola zenéje még kevesebb élő megszólaltatást kapna.